

İNFORMASIYA SİSTEMLƏRİNDƏ FƏRDİ MƏLUMATLARIN HƏYAT TSİKLİNİN TƏNZİMLƏNMƏSİ PROBLEMLƏRİ

Ölkədə fərdi məlumatların təyinat, zaman və məkanca paylanmış müxtəlif informasiya resursları fəaliyyət göstərir və yeniləri yaradılır. Dövlət, biznes və ictimai sektorlarda əhaliyə göstərilən xidmətlər zamanı eyni şəxs barədə lazım olan fərdi məlumatların paylanmış resurslardan bir pəncərə prinsipi ilə və onlayn rejimdə əldə edilməsi üçün məlumatların uzlaşdırılması zərurəti yaranır. Bu məqsədlə milli elektron informasiya məkanında fərdi məlumatlar seqmentinin formalaşdırılması nəzərdə tutulur. Bu tədqiqat işində fərdi məlumatların mahiyyəti, mühafizəsinin spesifikliyi, onların həyat tsiklinə təsir edən amillər, bu sahəni tənzimləyən normativ hüquqi mühit araşdırılır, bir sıra kritik problemlər identifikasiya edilir.

Açar sözlər: *fərdi məlumatlar, fərdi məlumatların həyat tsikli, fərdi məlumatların mühafizəsi, e-məkanın fərdi məlumatlar seqmenti, əhalinin dövlət reyestri, e-vətəndaşın “şəffaflaşması” riskləri.*

Giriş

İnformasiya cəmiyyətinin inkişafı – milli elektron informasiya məkanının (e-məkanın), onun təhlükəsizlik sisteminin və e-dövlətin, o cümlədən e-xidmətlər infrastrukturunun formalaşdırılmasını, eləcə də əhaliyə göstərilən e-xidmətlərin əhatə sahələrinin genişlənməsini nəzərdə tutur. Məlum olduğu kimi, əhaliyə göstərilən e-ərizə, e-pasport, e-viza, e-vəsiqə, e-qeydiyyat, e-müsabiqə, e-bilet, e-müqavilə, e-təhsil, e-ödəniş və digər e-xidmətlər təşkil edilən hər bir informasiya sistemi mütləq müəyyən fərdi məlumatlardan istifadə edir. Həmin fərdi məlumatlar bir, yaxud bir neçə müvafiq informasiya resursundan əldə edilir.

Hüquqi baxımdan, fərdi məlumat – şəxsin kimliyini birbaşa və ya dolayısı ilə identifikasiya etməyə imkan verən, onun özü və ailə həyatı ilə bağlı olan hadisə, fəaliyyət, vəziyyət barədə istənilən fakt, rəy, bilgidir [1, 2]. Məsələn:

a) şəxsin özü ilə bağlı fərdi məlumatlar:

- milli, irqi və ya etnik mənsubiyyəti;
- səhhəti, fizioloji-mənəvi-əqli və digər özəl xüsusiyyətləri və cizgiləri, bacarıqları, vərdisləri və maraqları, inkişafı və fəaliyyətinin nəticələri;
- ünsiyyətdə olduğu şəxslərlə və ətraf aləmlə qarşılıqlı münasibət və təsirləri, siyasi baxışları, dünyagörüşü, işgüzar əlaqələri, həmkarlar və qeyri-hökumət təşkilatlarına üzvlüyü, dini və ya digər etiqad və inanları;
- sosial təminatı və maliyyə-iqtisadi vəziyyəti, o cümlədən mülkiyyəti, gəlirləri və xərcləri;
- cinayət işləri və ya digər hüquq pozuntularına dair işlər üzrə icraatın gedişində toplanmış informasiya (açıq məhkəmə iclasınadək və ya hüquq pozuntusuna dair məhkəmə qərarı çıxarılanadək, yaxud insanların mənəviyyəti, şəxsi və ailə həyatının müdafiəsi, yetkinlik yaşına çatmayanın, zərərçəkənin və ya şahidin mənafeyi, yaxud ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi üçün tələb edilən hallarda).

b) ailə həyatı ilə bağlı fərdi məlumatlar:

- vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarında qeydiyyatda alınan doğum, ad, valideyn, nigah, ölüm və digər məlumatlar;
- ailə həyatının ayrı-ayrı məqamları haqqında məlumatlar;
- övladlığa götürmə ilə bağlı məlumatlar.

İnsanın biometrik identifikasiya məlumatları, o cümlədən əl-barmaq və ovuc izləri, üz təsviri, gözün qüzehli və torlu qişası, səsi və onun akustik parametrləri, dezoksiribonuklein

turşusu (DNT) analizinin nəticələri, bədənin ölçü, xüsusi əlamət və qüsurlarının təsviri, yazı xətti, imzası da onun özü ilə bağlı olan fərdi məlumatlardır [2, 3].

Bəzi fərdi məlumatlar xüsusi kateqoriyalı (həssas) hesab edilir, buna görə insanın ailə həyatı, milli, irqi və ya etnik mənsubiyyəti, dini və ya digər etiqad və inamları, səhhəti, cinayət və digər hüquq pozuntularına dair işlərin icraatı ilə bağlı məlumatlar həssas yanaşma tələb edir [3].

Fərdi məlumatlar qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada və həcmdə müvafiq informasiya resurslarında toplanır [2]. Hər hansı informasiya resursunun tərkibinə fərdi məlumat daxil edilərsə, o, fərdi məlumatların informasiya resursu hesab edilir. İnformasiya resursları müəyyən informasiya sistemlərinin tərkibində və ya ayrıca olaraq yaradılır. İnformasiya sistemləri fərdi məlumatların həyat tsiklini qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada təmin edir.

Müasir dövrdə informasiya resurslarında fərdi məlumatların toplanılması, işlənməsi və mühafizəsi üçün korporativ, idarələrarası və dövlət əhəmiyyətli informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) layihələri hazırlanır və tətbiq edilir. O cümlədən əhali, daşınmaz əmlak, vergi ödəyiciləri, telefon abunəçiləri, kommunal xidmət istifadəçiləri, kreditorlar və s. kateqoriyalar üzrə müxtəlif ixtisaslaşmış informasiya sistemləri və ya müvafiq dövlət reyestrləri yaradılır. Beləliklə, ölkədə fərdi məlumatların elektron informasiya mühiti, başqa sözlə, milli e-məkanın (MEM) fərdi məlumatlar seqmenti (FMS) formalaşır. Fərdi məlumat subyektlərinin (barəsində fərdi məlumat toplanılan, işlənən və mühafizə edilən, identifikasiya edilmiş və ya edilən fiziki şəxslərin) hüquqlarının təminatı və bu seqmentin menecmenti, o cümlədən informasiya təhlükəsizliyi problemləri aktuallaşır. Həmin problemləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar [2, 4]:

- **tamlıq problemi** – informasiya sistemlərində toplanılan və işlənən fərdi məlumatların məqsədəuyğunluğunun, tamlığının, aktuallığının və tətbiq olunan texnologiyaların adekvatlığının təmin edilməsi;
- **əlyetərlilik problemi** – paylanmış informasiya resurslarında ilkin mənbə olaraq, toplanılan və işlənən fərdi məlumatlardan qarşılıqlı və operativ istifadənin, əlyetərliliyin və səlahiyyət bölgüsünün təmin edilməsi;
- **konfidensiallıq problemi** – paylanmış informasiya resurslarında fərdi məlumatların mühafizəsinin və auditinin təmin edilməsi, informasiya izafiliyinin və insan faktorunun minimallaşdırılması, xüsusilə, fərdi nəzarət hüququnu reallaşdırma modelinin yaradılması.

Qeyd etmək lazımdır ki, FMS-in menecment sisteminin yaradılması üçün ilk mərhələdə bu sahədə olan mövcud situasiya müəyyən edilməlidir.

Fərdi məlumatların həyat tsiklini müəyyən edən amillər

Fərdi məlumatların həyat tsiklinin mahiyyəti. Fərdi məlumatların toplanılması, işlənməsi, verilməsi, yayılması, ötürülməsi, dondurulması, adsızlaşdırılması, məhv edilməsi prosesləri fərdi məlumatların həyat tsiklinin ümumi funksional komponentləridir. Bu komponentlərin funksionallığı müvafiq sxemlər üzrə həyata keçirilir [2]:

a) fərdi məlumatların toplanılması – subyekt barəsində fərdi məlumatların sənədləşdirilmiş qaydada qanuna uyğun olaraq:

- digər mənbələrdən əldə edilməsi;
- dürüst olmasının yoxlanılıb tamamlanması;
- əlaqəli məlumatlarla uzlaşdırılması;

b) fərdi məlumatların işlənməsi – fərdi məlumatlar üzərində aparılan əməliyyatlar:

- müəyyən hallarda yeni fərdi məlumatların yaradılması;
- fərdi məlumatların informasiya resursuna yazılması, sistemləşdirilməsi;
- fərdi məlumatların saxlanması, arxivlənməsi, sığorta üçün rezervlənməsi;
- fərdi məlumatların lazım gələndə təzələnməsi və ya dəyişdirilməsi;
- fərdi məlumatların sənədləşdirilməsi.

c) fərdi məlumatların verilməsi – fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada sorğu əsasında maddi daşıyıcılarla və ya informasiya texnologiyaları vasitəsi ilə istifadəçilərə təqdim edilməsi;

ç) fərdi məlumatların yayılması – fərdi məlumatların kütləvi informasiya vasitələri, habelə informasiya sistemləri ilə açıqlanması və ya fərdi məlumatlarla şəxslərin hər hansı digər üsulla tanış olmasına imkan yaradılması;

d) fərdi məlumatların ötürülməsi – fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada surətinin başqa informasiya resurslarına köçürülməsi;

e) fərdi məlumatların dondurulması – fərdi məlumatların həyat tsiklinə qadağa qoyulması məqsədi ilə bu məlumatlarla əlaqədar istənilən əməliyyatın dayandırılması;

f) fərdi məlumatların adsızlaşdırılması – fərdi məlumatların, onun subyektinin kimliyini müəyyənləşdirməyə imkan verməyən vəziyyətə salınması;

g) fərdi məlumatların məhv edilməsi – informasiya sistemində:

- fərdi məlumatların silinməsi;
- fərdi məlumatların məzmununun sonradan bərpa edilməsi mümkün olmayan vəziyyətə salınması;
- fərdi məlumatlar olan maddi daşıyıcıların məhv edilməsi.

İnformasiya sistemlərində fərdi məlumatların həyat tsikli barədə qeydlər müvafiq nəzarət-audit jurnallarında toplanılır [2].

Fərdi məlumatların həyat tsiklinin obyektləri. İnformasiya sistemlərində fərdi məlumatların həyat tsiklinin obyektləri – məqsədləri və tətbiq sahələri, o cümlədən e-xidmətlər, habelə bu məlumatların həcmi və xarakteri normativ hüquqi aktlar əsasında və mülkiyyətçilərin səlahiyyətlərinə uyğun olaraq müəyyən edilir, bu barədə bilgilər mülkiyyətçi tərəfindən əvvəldən bəyan edilir [2].

Məlum olduğu kimi, e-dövlət (interaktiv, dialoqlu dövlət) – müasir İKT və şəbəkə infrastrukturunu vasitələri ilə dövlət xidmətləri modellərinin effektivliyini yüksəldən, bunun üçün dövlət və əhali arasında qarşılıqlı təsir əlaqəsi və ya əks-əlaqəsi defisitlərini və problemlərini aradan qaldıran onlayn funksionallıqdır.

Aşağıdakı siyahıda göstərilən və müvafiq fərdi məlumatların həyat tsiklinin obyektini olan hər bir e-xidmət üçün dövlət və əhali arasında əlaqə və ya əks-əlaqə zamanı müvafiq fərdi məlumatlar bu məlumatların subyektinin təqdim etdiyi ərizə-anket və digər sənədlərdən toplanır, yaxud əlaqəli informasiya sistemlərindən əldə edilir, digər fərdi məlumatlar isə e-xidmətin özünün aid olduğu informasiya sistemdə yaradılır, sənədləşdirilir, subyektə təqdim edilir:

- doğum, nikah, ölüm və digər vətəndaşlıq vəziyyətlərini aktlaşdırma;
- səhiyyə xidmətlərini əldə etmək üçün ərizə-anket, müayinə və müalicəni sənədləşdirmə;
- şəxsiyyət və xidmət vəsiqələrini, pasport və viza almaq üçün ərizə-anket və sənədləşdirmə;
- yaşayış və olduğu yer üzrə qeydiyyat, digər miqrasiya müraciətləri;
- sığorta və sosial təminat üçün ərizə-anket və sənədləşdirmə;
- rabitə və kommunal xidmətlərini sənədləşdirmə;
- təhsil müəssisəsinə qəbul üçün ərizə-anket, attestat, diplom və sertifikatları sənədləşdirmə;
- iş axtarışı və işə qəbul üçün ərizə-anket, əmək kitabçası;
- müsabiqəyə qoşulmaq üçün ərizə-anket və mükafatlanma;
- sərnişin nəqliyyatına və otellərə sifariş və istifadə qeydiyyatları;
- sürücülük vəsiqəsi almaq üçün ərizə-anket və sənədləşdirmə;
- nəqliyyat vasitəsinin dövlət qeydiyyatı və texniki baxışların sənədləşdirilməsi;
- daşınmaz əmlakın alqı-satqısının sənədləşdirilməsi, tikinti işlərinə fərdi icazə;
- notarius xidmətlərini sənədləşdirmə;
- fiziki şəxsin sahibkarlıq fəaliyyətini lisenziyalaşdırma;

- vergi və gömrük bəyannamələrinin təqdimatı;
- bank xidmətlərini sənədləşdirmə
- məhkəmə, polis və digər hüquq-mühafizə orqanlarına müraciət.

Fərdi məlumatların həyat tsiklinin aktorları. Fərdi məlumatların həyat tsiklinin təşkilədiçi aktorları – fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin mülkiyyətçiləri, operatorları və istifadəçiləri olan dövlət və yerli özünüidarəetmə orqanları, özəl müəssisələr, ictimai təşkilatlar, eləcə də fərdi məlumatların özünün subyekti olan ayrı-ayrı şəxslərdir.

Fərdi məlumatları təqdim edən hər bir informasiya resursu aidiyyəti üzrə müəyyən aktorun mülkiyyətində olur. Təyinat, zaman və məkanca paylanmış hər bir informasiya resursunun mülkiyyət aidiyyəti, hüquqi məsələdir. Bu məsələ həmin mülkiyyətçinin normativ hüquqi aktlarla rəsmi təsdiq edilmiş fəaliyyət sahəsinə və səlahiyyətlərinə uyğun təyin edilir [2]:

a) fərdi məlumatların mülkiyyətçisi:

- fərdi məlumatların informasiya sistemi və ya resursu üzərində qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tam sahiblik, istifadə, sərəncam hüququnu həyata keçirir;
- fərdi məlumatların informasiya sistemində həyat tsiklini, işlənməsi məqsədini, təyinatı üzrə qarşılıqlı istifadə modelini, həyat tsikli üzrə operatorun funksiyalarını müəyyən edir;
- informasiya sistemlərində fərdi məlumatların həyat tsiklinin obyektləri ilə bağlı müvafiq bilgiləri əvvəldən bəyan edir;
- informasiya sistemlərində fərdi məlumatların həyat tsikli barədə qeydlərin müvafiq nəzarət-audit jurnallarında toplanılmasını təmin edir.

b) fərdi məlumatların operatoru funksiyalarını fərdi məlumatların mülkiyyətçisi özü həyata keçirir və yaxud müəyyən həcmdə və şərtlərlə kənar aktora həvalə edir.

c) fərdi məlumatların istifadəçisi olan aktora fərdi məlumatlardan istifadə hüququ, yalnız özləri üçün zəruri olan informasiyanın əldə olunması məqsədi ilə, səlahiyyətləri daxilində mülkiyyətçi tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada və həcmdə verilir.

ç) tənzimləyici dövlət orqanı MEM FMS-nin informasiya sistemlərində fərdi məlumatların həyat tsiklinin qanunvericiliyin tələblərinə və bəyan olunmuş məqsədlərə uyğunluğunu yoxlayır. Bunun üçün:

- fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin layihə sənədlərinin dövlət ekspertizasını həyata keçirir;
- informasiya sistemlərinin layihə sənədlərinə uyğunluğunu yoxlayır, bu sistemlərin dövlət ekspertizasını təşkil edir;
- fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin dövlət reyestrini aparır.

d) ombudsman fərdi məlumatlar subyektinin hüquqlarının pozulduğu halları müəyyən edir, şikayətlərin təmin olunmasını təşkil edir.

e) fərdi məlumatların subyekti bu məlumatların həyat tsiklinə öz razılığını yazılı şəkildə verdikdə və ya bu məlumatları özü yazılı şəkildə təqdim etdikdə, yaxud bu məlumatlar açıq kateqoriyalı olduqda həmin tsikl yerinə yetirilir.

Fərdi məlumatların həyat tsiklinə təsir edən amillər. Məlum olduğu kimi, elektron informasiya resursları və e-xidmətlər “kağız texnologiyalarını” əvəzləyir, bir çox hallarda onların biznes proseslərinə uyğun formalaşdırılır. Beləliklə, bu texnologiyaların mirası olan bəzi “qalıq tendensiya”lar davam etdirilir. Bunların vaxtında aradan qaldırılması və informasiya sistemlərinin optimal şəkildə yaradılması, istifadəsi, inkişafı və mühafizəsi üçün fərdi məlumatların həyat tsiklinin aktorları aşağıda göstərilən və digər müxtəlif hüquqi, təşkilatı və texnoloji amilləri nəzərə almalı olurlar:

- normativ hüquqi tələblər, e-dövləti formalaşdırma planı, monitoring modeli;
- İKT-nin inkişaf intensivliyi, qabaqcıl təcrübə;
- korporativ maraqlar və dövlət siyasəti, minimum izafilik tələbi;
- maliyyələşmə və logistika sxemləri;

- mütəxəssis və tədris potensialı;
- istifadəçilərin səlahiyyət iyerarxiyası, istehlak tələbləri və İKT mədəniyyəti;
- e-xidmətlərin funksionallıq və təhlükəsizlik sxemləri, e-imza infrastrukturu;
- standartlaşdırma, sertifikatlaşdırma, lisenziyalaşdırma və ekspertiza sxemləri;
- informasiya əldə etmə və fərdi məlumatların mühafizəsi arasında tarazlaşdırma;
- fərdi məlumat subyektinin razılıq, imtina və nəzarət sxemləri, ombudsman modeli;
- müəlliflik hüququnun, satınalma müsabiqəsinin və ədalətli rəqabətin real sxemləri.

Fərdi məlumatların mühafizəsinin spesifikliyi

Fərdi məlumatların mühafizəsi adətləri. “Başqasının məktubunu oxumazlar”, “bir daş altda, bir daş üstə”, “ev tikəndə qonşunun həyətinə baxan pəncərə qoymazlar”, “başqasının pulunu saymazlar”, “özgənin işinə qarışmazlar” və s. kimi çox qədimdən formalaşmış tövsiyələri hamı bilir. Həyətə hasar çəkilərkən, pəncərələrdən pərdə asarkən, paltar geyinərkən dəblə yanaşı, həm də milli mentalitet nəzərə alınır. “Mənim evim mənim qalamdır” prinsipi tətbiq olunur. Ailə kiçik dövlətdir, onun da öz sirləri olur. Sırr olan yerdə risklər də yaranır. “Açaram sandığı, tökərəm pambığı” kimi hədələrdən bəzi hallarda hələ də istifadə edilir. Xalq ədəbiyyatında fərdi məlumatların etibarsız daşıyıcıları hesab olunan bir sıra mənfi personajlar (“falçı”, “cadugər”, “küpəgirən qarı”, “ifritə” və s.) pislənilir. Müqəddəs dini kitablarda fərdi məlumatların mühafizəsi, ailə həyatının toxunulmazlığı prinsipləri haqqında müddəalar vardır. Novruz bayramında “qulaq falı”, bayram payı almaq üçün evlərə papaq atmaq və digər bəzi adətlər isə bu prinsiplərə təhdidlər yaradır.

Aeroportlarda sənişinlərin skanerdən keçirilməsi, bəzi təşkilatların binalarına daxil olan şəxslərin mobil telefonlarının müvəqqəti təhvil alınması kimi təhlükəsizlik tədbirləri fərdi məlumatların mühafizəsi ilə bağlı narahatlıqlar yaradır. “Paparatsi”lər (gizli foto çəkənlər) hamı tərəfindən pislənilir. Hamıya aydındır ki, məqsədli cinayət törədilməzdən əvvəl obyekt barədə məlumatlar toplanılır. Fərdi məlumatların elektron mühitini təhlükəlilik baxımından “barıt çəlləyi” ilə müqayisə edirlər. Bəzi ölkələrdə fərdi məlumatların hüquqazidd “qara bazarı” yaranmışdır. Fərdi məlumatların konfidensiallığının pozulması, icazəsiz yayılması bir sıra fəsadlara və hətta cinayətkarlığa səbəb olur.

2001-ci ilin terror hadisələrindən sonra Avropa Birliyi ölkələrində İnternetdən istifadə jurnallarındakı (log-fayllardakı) qeydlər barədə informasiyanın provayderlər (İSP) tərəfindən 18 ay ərzində saxlanılması qərara alınmışdır. Fərdi məlumatların toplanılması, işlənilməsi və mühafizəsi prosesində insanın həyat və sağlamlığı üçün təhlükə yaratmaq, onun şərəf və ləyaqətini alçaltmaq yolverilməzdir [2]. Buna görə də fərdi məlumatların elektron mühiti xüsusi mühafizə sisteminin yaradılmasını tələb edir.

Fərdi məlumatlar və insan hüquqları. Fərdi məlumatların informasiya resurslarının formalaşdırılması, onların informasiya sistemlərinin yaradılması şəxsi həyatın toxunulmazlığına, insanların Konstitusiyaya hüquq və azadlıqlarına riayət edilməklə, qanunçuluq, konfidensiallıq, könüllülüyün məcburiliklə uzlaşdırılması prinsiplərinə uyğun həyata keçirilir. Bu prinsiplər elmi-texniki tərəqqinin inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq bütün dövrlərdə aktual olub, indi də aktualdır. Heç şübhəsiz ki, gələcəkdə də aktual olaraq qalacaqdır. Təsadüfi deyildir ki, 10 dekabr 1948-ci ildə BMT tərəfindən qəbul edilmiş İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 12-ci maddəsi məhz bu məsələlərə həsr olunmuşdur. Fərdi məlumatların mühafizəsi beynəlxalq xarakter daşıyır.

İnformasiya texnologiyalarının intensiv inkişafı və onların gündəlik həyatda tətbiqinin genişlənməsi fərdi məlumatlar sahəsində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsini tələb edir. E-poçt, mobil telefon, İP-telefoniya, GPS və s. vasitələrlə informasiya mübadiləsi fərdi məlumatlar sahəsində global problemlər yaradır. Qloballaşan dünyada e-məkanda gedən prosesləri, bunların da nəticəsində yaranan yeni reallıqları nəzərə alan, dünya ictimaiyyətini narahat edən problemlərlə mübarizə aparmağa xidmət edən beynəlxalq informasiya hüququ alətləri işlənir, konvensiyalar, bəyannamələr və digər mühüm sənədlər qəbul olunur.

Fərdi məlumatların mühafizəsi və informasiya azadlığı arasında tarazlıq. İnformasiya cəmiyyətinin daha yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi ölkələrdə insanların həyat və fəaliyyətində informasiya faktorunun çəkisinin kəskin artması dövlət, biznes və ictimai sektorların maraqlarının tarazlığı prinsipləri əsasında bir tərəfdən informasiya azadlığının, digər tərəfdən onlara məxsus informasiya resurslarının mühafizəsinin təmin olunmasını zəruri edir. Real şəraitdən, dövrdən və başqa amillərdən (fövqəladə vəziyyət, antiterror tədbirləri, azad iqtisadi zonalər və s.) asılı olaraq mövcud tarazlıq bu və ya digər sektorun “xeyri”nə dəyişir.

İnformasiya həcminin sürətlə artdığı bir şəraitdə informasiya azadlığı və fərdi məlumatların mühafizəsi arasında meydana çıxan problemlərin araşdırılması, monitorinqin təşkili, ictimaiyyətin məlumatlandırılması və maarifləndirilməsi kimi işlərin həyata keçirilməsi xeyli çətinləşir. Məhz bu səbəblərdən informasiya cəmiyyətinin inkişaf etdiyi bir sıra ölkələrdə yeni xüsusi ombudsman institutları təsis olunur, bəzi ölkələrdə hətta fərdi məlumatların qorunması ilə bilavasitə məşğul olan dövlət qurumları və səlahiyyətli şəxslər də fəaliyyət göstərirlər (cədvəl 1).

Cədvəl 1

Bəzi ölkələrdə fərdi məlumatların qorunması ilə məşğul olan qurumlar və şəxslər

Ölkələr	Fərdi məlumatların qorunması ilə məşğul olan qurumlar və şəxslər
Böyük Britaniya	İnformasiya Komissarı, Telekommunikasiya Ombudsmanı, İnformasiya Tribunalı
İsveçrə	Məlumatların Qorunması üzrə Federal Komissarlıq
Belçika	Şəxsi Həyata Dair Məlumatların Qorunması üzrə Konsultativ Komissiya
İsveç	Məlumatlı Müfəttişliyi Şurası
Avstriya	Məlumatların Qorunması üzrə Komissiya
Almaniya	Fərdi Məlumatların Qorunması üzrə Federal Komissiya
Macarıstan,	Fərdi Məlumatların Qorunması üzrə Parlament Komissarı (Ombudsman)
Finlandiya	Fərdi Məlumatların Qorunması üzrə Parlament Komissarı (Ombudsman)
Danimarka	Fərdi Məlumatların Qorunması üzrə Agentlik
Rusiya Federasiyası	Fərdi Məlumat Subyektlərinin Qorunması üzrə İdarə (Kütləvi Kommunikasiyalar, Rabitə və Mənəvi İrsin Mühafizəsi Sferalarında Nəzarət üzrə Federal Xidmətin tərkibinə daxildir)

Azərbaycan Respublikasında fərdi məlumatların həyat tsiklini tənzimləyən normativ hüquqi bazanın analizi

Beynəlxalq tənzimləmə alətləri. Avropa Şurasında 1981-ci ilin yanvarın 28-də imzalanmış “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” 108 №-li konvensiya o dövrdə informasiya resursları və sistemlərində şəxsi və ailə həyatına dair məlumatların mühafizəsinə təhdidlərlə həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq səviyyədə birgə mübarizə aparmağa imkan verəcək preventiv siyasi-hüquqi sənəd kimi meydana çıxmışdır. Şübhəsiz ki, qlobal informasiya cəmiyyətinin formalaşması prosesi dərinləşdikcə bu konvensiya daha da mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır. Bu konvensiyanın məqsədləri bunlardır [5]:

- hər bir vətəndaşın şəxsi həyatının toxunulmazlığı hüququnun təmin edilməsi;
- sərəhədlərdən asılı olmayaraq insanların informasiya azadlığının təmin edilməsi.
- fərdi məlumatların qorunmasının əsas prinsiplərinin müəyyən edilməsi;
- məlumatların transsərəhəd ötürülməsi şərtlərinin müəyyən edilməsi;
- qarşılıqlı yardımın təşkili.

Fərdi məlumatlar sahəsində dövlət siyasəti. Azərbaycan Respublikasında fərdi məlumatların mühafizəsi sahəsində dövlət siyasəti həyata keçirilir. Şəxsin toxunulmazlıq hüququ konstitusiyaya ilə təmin edilir. 30 mart 2009-cu il tarixli Referendumda Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 32-ci maddəsinə “Öz razılığı olmadan kimsənin şəxsi həyatı haqqında məlumatın toplanılmasına, saxlanılmasına, istifadəsinə və yayılmasına yol verilmir” müddəasından ibarət III hissə əlavə edilmişdir. Həmin maddəyə əlavə edilən V bəndə isə bu müddəə öz əksini tapıb: “Qanunla müəyyən edilmiş hallar istisna olmaqla, hər kəs onun haqqında toplanmış məlumatlarla tanış ola bilər. Hər kəsin onun barəsində toplanmış və həqiqətə uyğun olmayan, tam olmayan, habelə qanunun tələbləri pozulmaqla əldə edilmiş məlumatların düzəldilməsini və ya çıxarılmasını (ləğv edilməsini) tələb etmək hüququ vardır”.

Azərbaycan Respublikası 30.09.2009-cu il tarixli 879-IIIQ №-li qanunla Avropa Şurasının “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” Konvensiyasına qoşulmuşdur. Ölkəmizdə bu konvensiyanın tələblərinə və onun predmet sahəsində beynəlxalq standartlara cavab verən, bir neçə istiqamətdə qabaqcıl olan normativ hüquqi aktlar qəbul edilmiş, ölkədə fərdi məlumatların həyat tsiklinin müəyyən hüquqi əsasları yaradılmışdır [6]:

- 1) “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- 2) “Biometrik informasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- 3) “İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- 4) “Əhəlinin dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu;
- 5) “Giriş-cıxış və qeydiyyat” idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi (İAMAS) haqqında” Əsasnamə.

“Fərdi məlumatlar haqqında” qanun (11.05.2010-ci il) [2]. Bu qanun fərdi məlumatların toplanılması, işlənilməsi və mühafizəsi ilə bağlı münasibətləri, milli e-məkanın fərdi məlumatlar bölümünün formalaşdırılması, habelə fərdi məlumatların transsərəhəd ötürülməsi ilə əlaqədar məsələləri tənzimləyir, bu sahədə fəaliyyət göstərən dövlət və yerli özünüidarə orqanlarının, hüquqi və fiziki şəxslərin hüquq və vəzifələrini müəyyən edir.

Fərdi məlumatların həyat tsiklini subyektin öz nəzarətində saxlamaq, onun şəxsi və ailə sirlərinin toxunulmazlıq hüquqlarını müdafiə etmək, həmçinin könüllülüüyü məcburiliklə uzlaşdırmaq bu qanunun əsas prinsipləridir. Bu qanun öz predmeti sahəsində ölkədaxili qanunvericiliyin “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” Konvensiya ilə harmoniyalaşdırılmasını təmin edir, bir neçə yeni model, o cümlədən FMS modelini yaradır (cədvəl 2).

“Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu çərçivə sənədidir və MEM FMS-də əsas fəaliyyət istiqamətlərini müəyyən edir, bu istiqamətlər üzrə tələb olunan prosedur və modellərin yalnız siyahısını göstərir, onların funksionallığını təsvir etmir:

- a) “Fərdi məlumatların toplanılması, işlənilməsi və mühafizəsi” istiqaməti üzrə:
  - subyektin informasiya hüquqlarının təmin edilməsi modeli – fərdi məlumatlar subyektinin (rəsmi razılıq, müraciət, sorğu, tələb və şikayət və s.) hüquqlarının “bir pəncərə” prinsipi əsasında təmin edilməsi modeli və onun etalon interfeysi;
  - səlahiyyət bölgüsünün etalon matrisi – fərdi məlumatların korporativ informasiya sistemlərində səlahiyyət bölgüsünün etalon matrisi, fərdi məlumatlar barədə sorğu və cavabların səlahiyyət hədlərinə uyğun verilməsi modeli;

“Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun “Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında” Avropa Şurası Konvensiya ilə müqayisəsi

Konvensiya və qanunun predmet sahələri	Eyni/fərqli sahələr	
	Konvensiya	Qanun
a) Fərdi məlumatların toplanılması, işlənilməsi və mühafizəsi:		
fərdi məlumatların hüquqi rejimi və mühafizəsi	+	+
fərdi məlumatlarla əlaqədar əsas şərtlər, prinsiplər	+	+
fərdi məlumatlar subyektinin hüquqları	+	+
fərdi məlumatların mülkiyyətçisinin və operatorunun vəzifələri	+	+
b) Fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi:		
transsərhəd ötürülmənin əsas şərtləri	+	+
transsərhəd ötürülməni qadağan edən hallar	+	+
c) Konvensiya üzrə beynəlxalq əlaqələndirmə:		
Məşvərət Komitəsinin funksiyaları	+	-
ç) MEM FMS-də dövlət tənzimlənməsi:		
fərdi məlumatların paylanmış informasiya resursları	-	+
informasiya sistemlərinin dövlət reyestri	-	+
fərdi məlumatlar sahəsində müvafiq dövlət orqanının səlahiyyətləri	-	+
MEM FMS və vahid elmi-texniki konsepsiya	-	+

- mümkün təhdidlərin müəyyən edilməsi və mühafizə səviyyəsinin qiymətləndirilməsi modeli.
- b)** “Fərdi məlumatların transsərhəd ötürülməsi” istiqaməti üzrə:
  - mühafizə normalarının qiymətləndirilməsi metodu – fərdi məlumatların transsərhəd ötürüldüyü ölkədə həmin məlumatların mühafizəsinə aid normativ tələblərin səviyyəsi ilə Azərbaycan Respublikasındakı müvafiq səviyyə arasında müqayisəli qiymətləndirmə metodu.
- c)** “MEM FMS-də dövlət tənzimlənməsi” istiqaməti üzrə:
  - FMS-in dövlət reyestri modeli – fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin dövlət reyestrinin aparılması, bu sistemlərin dövlət qeydiyyatına alınması (istifadəsinə icazə verilməsi), qeydiyyatın (icazənin) ləğv edilməsi modeli, fərdi məlumatların və onların subyektlərinin kateqoriyalarının identifikasiyası;
  - FMS-in informasiya uzlaşdırma modeli – FMS-də paylanmış ayrı-ayrı informasiya sistemlərində eyni subyekt barədə məlumatların uzlaşdırılması modeli;
  - FMS-də mühafizə zəmanəti modeli – fərdi məlumatların mühafizə tələblərinin, standartların və lisenziya şərtlərinin identifikasiyası, bu məlumat mülkiyyətçilərinin (operatorlarının) öhdəlik və zəmanət prosedurlarının etalon modeli;
  - dövlət İKT ekspertizası modeli – fərdi məlumatların informasiya resurslarının və sistemlərinin və onların layihələrinin dövlət ekspertizası, informasiya sistemlərində fərdi məlumatların məzmunu, həcmi və xarakterinin bəyan olunmuş məqsədlərə və mülkiyyətçilərin səlahiyyətlərinə, bu məqsədlərin seçilmiş üsullara, mülkiyyətçinin və ya operatorun maddi-texniki və təşkilati imkanlarına, ümumiyyətlə, bu qanunun tələblərinə uyğun olmasının yoxlanılması modeli;
  - İKT üzrə layihə sənədlərinin forma standartı – fərdi məlumatların informasiya sistemlərinə aid hüquqi və texniki sənədləşdirilməsinin standartlaşdırılması;

- FMS-in elmi-texniki konsepsiyası – onun formalaşdırılması, istifadəsi və inkişafı üçün əsas olan vahid elmi-texniki konsepsiya;
- idarələrarası koordinasiya rəqlamenti – dövlət idarələrarası fərdi məlumatların informasiya sistemlərinin yaradılması və idarə edilməsi sahəsində dövlət tənzimləməsi modeli;
- FMS-də e-xidmətlərin identifikasiyası – fərdi məlumatların informasiya sistemlərindən istifadə olunmaqla əhali ilə bağlı göstərilə bilən e-xidmətlərin identifikasiyası və onların əhatə dairəsinin təsvir sxemi;
- FMS-in nəzarət və audit modeli – informasiya sistemlərində və resurslarında fərdi məlumatların toplanılması, işlənməsi, üçüncü şəxslərə təqdim olunması, sorğuların verilməsi və icrası, ərizələrin qeydiyyatının və baxılmasının nəticələri, habelə informasiya sistemlərinin idarə olunması və mühafizəsi ilə bağlı əməliyyatlar barədə qeydlərin toplanılması, müvafiq nəzarət-audit jurnallarının aparılması modeli.

“Biometrik informasiya haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (13.06.2008-ci il) [3]. Bu qanun biometrik informasiya resurslarının formalaşdırılmasını və onlara dair tələbləri, ölkədə biometrik identifikasiya sisteminin fəaliyyətinin təşkili və təyinatını, biometrik texnologiyaların tətbiqi sahələrini müəyyən edir və bu sahədə yaranan münasibətləri tənzimləyir.

Biometrik identifikasiya sisteminin fəaliyyəti biometrik informasiya resursları, biometrik texnologiyalar, biometrik identifikasiya servisləri vasitələri ilə təmin edilir:

a) biometrik informasiya resursları – MEM FMS-in tərkib hissəsidir, müvafiq biometrik informasiya servisləri vasitəsilə formalaşır.

b) biometrik identifikasiya servisləri – ölkədə biometrik identifikasiya sisteminin fəaliyyətini təmin edir, bu servislər müvafiq dövlət orqanları tərəfindən aşağıdakı sahələr üzrə təşkil edilir:

- üz təsviri üzrə identifikasiya və müşahidə xidməti;
- əl-barmaq və ovuc izləri üzrə identifikasiya və daktiloskopik qeydiyyatı xidməti;
- səs üzrə identifikasiya, analiz və konvertasiya xidməti;
- kağız üzərində yazı xətti və imza üzrə identifikasiya və analiz xidməti;
- DNT üzrə analiz və identifikasiya xidməti;
- gözün qüzehli və tor qişası üzrə identifikasiya və analiz xidməti;
- FİN ilə bağlı nəzarət və təhlükəsizlik xidməti.

“İnformasiya əldə etmək haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (30.09.2005-ci il) [1]. Bu qanunun məqsədi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 50-ci maddəsi ilə təsbit olunmuş məlumat əldə etmək hüququnun sərbəst, maneəsiz və hamı üçün bərabər şərtlərlə, açıq cəmiyyətin və demokratik hüquqi dövlətin prinsipləri əsasında təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyənləşdirməkdən, həmçinin ictimai vəzifələrin yerinə yetirilməsinə vətəndaşlar tərəfindən nəzarət olunmasına şərait yaratmaqdan ibarətdir.

Bu qanunda MEM FMS-in menecmentinə təsir edən bilən müddəalar aşağıdakılardır:

a) İnformasiya əldə olunmasının təşkili:

- informasiya sahibinin vəzifələri;
- sənədlərin reyestri;

b) Sorğu verilməsi və onun təmin edilməsi:

- informasiya sorğusu və onun təqdim edilmə üsulları;
- informasiya sorğusunun və onun icrasının təmin (imtina) edilməsi üsulları;
- informasiya sorğusunun və icrasının (imtinanın) qeydiyyatı;
- İnternet informasiya resurslarına dair tələblər;
- informasiyaya “xidməti istifadə üçün” (XİÜ) qrifinin verilməsi;
- konfidensiallıq müddətləri;
- informasiyanın təsnifatı;

c) İnformasiyanın əldə olunmasının təşkilinə nəzarət:

- İnformasiya Məsələləri üzrə Müvəkkil (Ombudsman) Aparatı;
- Müvəkkilin hüquq, səlahiyyət və vəzifələri;
- informasiya sorğusunun icra problemlərindən şikayət.

“Əhalinin dövlət reyestri haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (21.04.2006-ci il) [7]. Bu qanun Azərbaycan Respublikası Əhalisinin Dövlət Reyestrinin müasir informasiya texnologiyaları vasitəsilə formalaşdırılması, aparılması, istifadəsi və informasiya mühafizəsinin hüquqi və təşkilati əsaslarını müəyyən edir. Hər bir informasiya sistemində barəsində fərdi məlumat daxil edilən şəxsə müəyyən edilmiş qaydada fərdi identifikasiya nömrəsi (FİN) verilir.

FİN – həmin şəxsi və onun barəsində olan məlumatları birmənalı müəyyən etməyə imkan verən vahid təkrarolunmaz koddur, fərdi məlumatların paylanmış informasiya resurslarının uzlaşdırılmasını, qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərməsini təmin edir.

Əhalinin Dövlət Reyestri – ölkə vətəndaşları, habelə ölkədə daimi yaşayan əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər barədə sənədləşdirilmiş informasiyanı əks etdirən dövlət informasiya resursudur. Onun tərkibi aşağıdakılardan ibarətdir:

- FİN, soyadı (əvvəlki soyadları), adı, atasının adı, doğulduğu tarix və yer, cinsi;
- vətəndaşlığı, ailə vəziyyəti, hərbi mükəlləfiyyətə münasibəti;
- yaşayış yeri və olduğu yer üzrə qeydiyyatda götürülməsi və qeydiyyatdan çıxarılması;
- şəxsiyyəti təsdiq edən sənədin – doğum haqqında şəhadətnaməsinin və şəxsiyyət vəsiqəsinin nömrələri;
- şəxsin fotosəkli, biometrik məlumatları (qan qrupu, gözlərinin rəngi, boyu);
- ərin (arvadın), valideynlərin, uşağın FİN-i, soyadı, adı, atasının adı, doğulduğu tarix və yer, vətəndaşlığı, şəxsiyyətini təsdiq edən sənədin nömrəsi;
- ölüm tarixi.

“Giriş-çıxış və qeydiyyat” İAMAS haqqında” Əsasnamə (22.04.2008-ci il) [8]. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.04.2008-ci il tarixli 744 №-li Fərmanı ilə təsdiq edilmiş bu əsasnamə İAMAS-ın aidiyyəti dövlət orqanları tərəfindən əlaqələndirilmiş qaydada istifadəsinin, informasiya resurslarının formalaşdırılmasının, uzlaşdırılmasının, aparılmasının, inkişaf etdirilməsinin və informasiya təhlükəsizliyinin hüquqi, təşkilati və texnoloji əsaslarını müəyyən edir. “Giriş-çıxış və qeydiyyat” İAMAS – xüsusi təyinatlı dövlət informasiya resursudur:

a) Onun əsas təyinatı hüquq mühafizə və digər aidiyyəti dövlət orqanlarının səlahiyyətləri çərçivəsində fəaliyyətinin informasiya təminatından, aşağıdakı məsələlər ilə bağlı sənədləşmə, yoxlama, sorğu və təhlil işlərinin avtomatlaşdırılmasının həyata keçirilməsi vasitəsilə e-xidmətlərin göstərilməsindən ibarətdir:

- şəxsiyyət vəsiqələri, pasport-viza və digər sərhədkeçmə sənədlərinin fərdi qaydada doldurulması və verilməsi, yaşayış və olduğu yer üzrə qeydiyyat;
- ölkəyə gəliş-gedişinə məhdudiyət qoyulan şəxslər, nəqliyyat vasitələri, etibarsız sərhədkeçmə sənədləri üzrə məhdudiyət siyahılarının aparılması;
- şəxslərin, sənədlərin, nəqliyyat vasitələrinin məhdudiyət siyahıları ilə yoxlanılması və sərhədkeçmə uçotu, şəxslərin identifikasiyası, sərhədkeçmə və şəxsiyyəti təsdiq edən sənədlərin həqiqiliyinin müəyyənəndirilməsi;
- İAMAS-in tərkibinə daxil olan paylanmış, habelə onunla qarşılıqlı əlaqədə olan digər informasiya sistemləri arasında uzlaşmanın aparılmasında iştirak edilməsi;
- biometrik məlumatlar üzrə informasiya resurslarının formalaşdırılması məqsədilə məlumatların toplanılması və s.

b) “Giriş-çıxış və qeydiyyat” İAMAS bir-birinin təminat vasitələrindən və paylanmış informasiya resurslarından qarşılıqlı istifadə edən 17 altsistemdən, aidiyyəti dövlət orqanlarında olan müvafiq lokal seqmentlərdən ibarətdir:

c) "Giriş-çıxış və qeydiyyat" İAMAS vasitəsilə "Vətəndaşlar", "Əcnəbilər", "Sərhədkeçmə", "Sərhədkeçməyə məhdudiyət siyahısı" və s. informasiya resurslarının formalaşdırılması təmin edilir.

ç) "Giriş-çıxış və qeydiyyat" İAMAS-ın istismarında, inkişafında və təhlükəsizliyində səlahiyyətləri daxilində iştirak edən, o cümlədən sorğu verib informasiya alan dövlət orqanlarının sayı 25-dən çoxdur, bu siyahını Azərbaycan Respublikasının Prezidenti təsdiq edir.

d) məlumat-axtarış işlərinin operativliyi, tamlığı və ilkin mənbələrdən qarşılıqlı istifadə olunması, pərakəndəliyin və izafiliyin qarşısının alınması, fərdi məlumatlar üzrə qarşılıqlı informasiya mübadiləsinin təşkil edilməsi məqsədilə "Giriş-çıxış və qeydiyyat" İAMAS "Əhalinin dövlət reyestri", "Qüvvədən düşmüş sənədlərin dövlət reyestri" və "Miqrasiya vahid informasiya sistemi" ilə inteqrasiya olunur.

e) "Giriş-çıxış və qeydiyyat" İAMAS-ın idarələrarası menecmenti dövlət tərəfindən yaradılmış Əlaqələndirmə Şurası tərəfindən həyata keçirilir.

Nəticə

Məqalədə şərh edilən informasiya sistemlərində fərdi məlumatların həyat tsiklinin hüquqi, təşkilati və texnoloji tənzimlənməsi problemləri fərdi məlumatların həyat tsiklinin müxtəlif aktorlarına aiddir. Bu problemlər prioritet, mürəkkəblilik, həcm və digər parametrlərinə görə də bir-birindən fərqlidir. Şübhəsiz ki, bu problemlərin bəziləri arasında səbəb-nəticə asılılıqları və digər müəyyən əlaqələr mövcuddur.

Adətən "problemləri kökündən həll etməyi" tövsiyə edirlər. Bu məqalədə qaldırılan problemləri – müəyyən bir iyerarxiyanın, "problemlər ağacı"nın bir-birinə çulğalaşmış müxtəlif qollarına bənzətsək, onda aşağıda göstərilən kompleks problemlər – bu ierarxiyanın başlanğıc sahəsinə, "problemlərin kökü"nə aiddir:

- MEM FMS-in arxitekturasının identifikasiyası;
- MEM FMS-in formalaşdırma, istifadə və inkişaf konsepsiyasının hazırlanması;
- MEM FMS-in menecment sisteminin modelləşdirilməsi;
- MEM FMS-in hüquqi tənzimləmə mühitinin İKT-yönümlü harmonizasiyası;
- Fərdi məlumatların milli mühafizə sisteminin modelləşdirilməsi;
- MEM FMS-in monitoring sisteminin modelləşdirilməsi;
- e-xidmətlərin göstərilməsi proseslərinin və e-vətəndaşın "şəffaflaşması" risklərinin tarazlaşdırılması.

Ədəbiyyat

1. "İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 30.09.2005-ci il, <http://www.e-qanun.gov.az>
2. "Fərdi məlumatlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 11.05.2010-ci il, <http://www.e-qanun.gov.az>
3. "Biometrik informasiya haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 13.06.2008-ci il, <http://www.e-qanun.gov.az>
4. Azərbaycan Respublikasında biometrik eyniləşdirmə sisteminin yaradılması üzrə 2007-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 13.02.2007-ci il 1963 №-li Sərəncamı.
5. Council of Europe Convention #108 "the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data", Strasbourg, 28.I.1981
6. Avropa Şurasının 28.01.1981-ci tarixli 108 №-li konvensiyasının təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının 30.09.2009-cu il tarixli 879-IIIQ №-li qanunu, <http://www.e-qanun.gov.az>
7. Əhalinin dövlət reyestri haqqında Azərbaycan Respublikası qanunu, 21.04.2006-ci il, <http://www.e-qanun.gov.az>

8. "Giriş-çıxış və qeydiyyat» idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi haqqında Əsasnamə. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.04.2008-ci il tarixi 744 №-li fərmanı.

УДК 004.056

Алиев Эльчин Ф.

Институт Информационных Технологий НАНА, Баку, Азербайджан

elchinaa@gmail.com

Проблемы регулирования жизненным циклом персональных данных в информационных системах

В стране функционируют различные информационные ресурсы персональных данных, распределенных по назначению, времени и пространству, и создаются новые ресурсы. Возникает необходимость согласования данных для извлечения персональных данных, относящихся к одному и тому же лицу, от распределенных ресурсов по принципу «единого окна» и в режиме онлайн во время услуг, оказываемых населению в государственных, общественных и бизнес-секторах. С этой целью предусматривается формирование сегмента персональных данных в национальном информационном пространстве. В результате создается возможность минимизации существующих и возможных излишности и разрозненности в этой области, применения по принципу «единого окна» технологий проведения процедур контроля и аудита.

В этой работе исследуются сущность персональных данных, специфичность их защиты, факторы, влияющие на их жизненный цикл, нормативная юридическая среда, регулирующая эту область, и идентифицируется ряд критически важных проблем.

Ключевые слова: *персональные данные, жизненный цикл персональных данных, защита персональных данных, сегмент персональных данных э-пространства, государственный реестр населения, риски «прозрачности» э-гражданина, сервис биометрической идентификации, э-услуги.*

Elchin A. Aliyev

Institute of Information Technology of ANAS, Baku, Azerbaijan

elchinaa@gmail.com

Personal data life cycle management problems in information systems

In the country, various information resources of the personal data distributed by destination, time and space are functioning and new resources are created. There is a necessity of coordination of the data for extraction of personal data, concerning to same person, from the distributed resources by a principle of a uniform window and in online mode during the services rendered to the population in state, public and the business sectors. For this purpose formation of a segment of the personal data in national information field is provided. In this paper the essence of the personal data, specificity of their protection, the factors influencing their life cycle, the legal environment regulating this area is investigated, and a number of crucial problems are identified.

Keywords: *personal data, personal data life cycle, personal data protection, personal data segment of the e-space, national population registry, e-citi.*